

Проф. др *Дарко МАРИНКОВИЋ*
Криминалистичко-полицијска академија, Београд

Приказ монографије
Криминалистичко профилисање

аутора проф. др Зорана Ђурђевића, доц. др Дага Коларевића,
доц. др Звонимира Ивановића и проф. др Бобана Милојковића

У издању Криминалистичко-полицијске академије из Београда, у децембру 2012. године објављена је монографија *Криминалистичко профилисање*. Реч је о првој публикацији монографског карактера на подручју Републике Србије у оквиру које се на мултидисциплинаран начин објашњава израда профила учинилаца кривичних дела. Монографија је обима 331 стране и састоји се из четири логички повезана дела: *Појам и модели израде профила* (аутора проф. др Зорана Ђурђевића); *Психолошки приступ криминалистичком профилисању – приказ истраживања* (аутора доц. др Дага Коларевића); *Значај анализе modusa operandi-a за криминалистичко профилисање* (аутора доц. др Звонимира Ивановића) и *Примена географског информационог система у криминалистичком профилисању* (аутора проф. др Бобана Милојковића).

Први део монографије је структуриран у 16 наслова и већи број поднааслова: Историја израде профила; Појам профилисања; Циљеви израде профила; Место профилисања у поступку доказивања; Научни приступи у изради профила; Полазне теоријске основе за анализу кривичних дела; Полазна основа за израду профила; Место извршења кривичног дела; Примена научних метода у анализи последице и реконструкцији кривичног дела; Криминалистичка реконструкција; Модели израде профила учиниоца; Географско профилисање; Софтверска подршка изради профила личности учиниоца; Етика у изради профила и, на крају, Профил учинилаца кривичних дела силовања и убиства. Његов циљ је да читаоцу пружи основне информације о полазним премисама криминалистичког профилисања, моделима израде профила и профилима учинилаца кривичних дела силовања и убистава. Уколико као полазну основу прихватимо став да је кривично дело одраз учиниоца и детерминанти у току извршења, тада је последица најобјективнији и најрелевантнији извор информација о учиниоцу. Питање како на основу последице извести закључке о учиниоцу у криминалистици фигурира још од Гроса, Бела и Локарда не губећи на својој актуелности. Због ограничености обима рада, у оквиру првог наслова изнето је више информација о развоју методе профилисања, од Bruussel-a, преко Ressler-a, Douglas-a, Canter-a, Holmes-ових, Hickes-a, Sales-a, Youngs-a, Kocsis-a, све до Turco-a, Rossmo-a и Ainsworth-a. У другом наслову дат је приказ разли-

читих дефиниција појма профилисања, које су у највећој мери детерминисане основним образовним профилем њихових аутора. Међутим, заједничка карактеристика свих датих дефиниција је сврха која се жели постићи израдом профила, која се дефинише као помоћ полицији у поступку доказивања најтежих кривичних дела. Трећи наслов је посвећен циљевима израде профила. Међу набројаним, за ефикасност полиције посебно су важни израда дескриптивног шаблона највероватнијих карактеристика учиниоца са проценом поврата, одређивање уже зоне места становања или рада учиниоца и дефинисање препорука неопходних за предузимање мера и радњи од стране полиције (на пример, да ли ће пружити отпор у току лишавања слобде или избор најадекватније технике испитивања). Као логичан наставак разматрања циљева профилисања, четврти наслов обрађује место профилисања у поступку доказивања. У оквиру овог наслова аутор је се сконцентрисао на анализу профила као средства за управљање истрагама, најчешћа кривична дела за чије учиниоце се израђује профил, као и на учешће *профајлера* на суду, тачније на став различитих судова о релевантности мишљења профајлера о учиниоцу кривичног дела. Полазећи од различитих ставова у погледу научне заснованости методе израде профила, аутор је у оквиру петог наслова изнео основне карактеристике два различита приступа у извођењу закључака о профилу учиниоца (*nomothetic, idiographic*). Како би се објасниле претпоставке за објективно извођење закључака о елементима профила учинилаца, аутор је у оквиру шестог наслова обрадио теорију рационалног избора, теорију рутинске активности и теорију обрасца криминалног понашања. Анализа наведених теорија је неопходна за утврђивање објективне везе између учиниоца и жртве, као и детерминанти на месту извршења (на пример, критеријума за избор планирано-непланирано кривично дело), за објективно сагледавање модела одлучивања учинилаца, за идентификацију просторног обрасца криминалних активности и других елемената профила. Квалитет профила зависи од полазне основе за израду профила, тачније од квантитета и квалитета прикупљених информација о извршеном кривичном делу, последици, месту и времену извршења, као и мети (жртви) кривичног дела. Уколико као неспорну хипотезу узмемо да квалитет закључка зависи од квалитета премиса, овакав приступ и конкретно указивање шта је неопходно за израду профила представља корисну информацију због чега је аутор с правом набројао неопходне документе (изворе информација) без којих је немогућа израда објективног профила.

С обзиром на велику важност последице и места извршења кривичног дела, односно неопходност њихове објективне анализе за крајњи резултат профилисања, у осмом наслову изнете су основне карактеристике криминалистичке анализе и типологије места извршења које свако ко жели да се бави профилисањем мора знати. Прихватајући став Kirk-а да су ма-

теријални докази чињенични докази, да не могу бити погрешни, да се не могу лажно заклетити, да не могу бити потпуно одсутни већ само погрешно протумачени, као и основу профилисања која се заснива на објективној анализи последице и реконструкцији радње кривичног дела, у оквиру деветог и десетог наслова изнете су основне информације о научној анализи трагова и реконструкцији радње кривичног дела. Објективна анализа трагова и радње кривичног дела подразумева утврђивање узрока сваког трага, одређивање његовог места у систему трагова, односно хронологију настанка свих трагова у току извршења кривичног дела. Наведени процес подразумева познавање основних принципа, почев од оних који су битни за анализу контекста трага (временски предвидиви ефекти, непредвидиви ефекти, пролазни, релациони и функционални ефекти), како се на основу последице изводе закључци о узроку, односно елементу радње (карактеристике средства, механизам радње, интензитет активности и међусобни положај учиниоца и жртве), како се утврђује веза између радње учиниоца и реакције жртве, односно трагова који услед тога настају, па све до правила за повезивање свих трагова. Посебно су обрађени Локардов принцип размене, Николасови принципи редоследа и концепт хронологије. За објашњење реконструкције кривичног дела презентован је модел *Bevel-a* и *Gardner-a*. Након тога, аутор је дао приказ најпознатијих модела израде профила (Криминалистичка истражна анализа; Истражна психологија; Бихевиорална анализа доказа; Географско профилисање). Посебан сегмент је посвећен географском профилисању, укључујући анализу менталних мапа и тампон зона, као и самом поступку израде географског профила. С обзиром на сложеност методе профилисања, у оквиру тринестог дела аутор је изнео податке о софтверима који се најчешће користе у ове сврхе, почев од *ВИКЛАСА* и *ВИКАПА*, до *ДРАГНЕТА* и Система за географско означавање мета од учиниоца (*CGT*), који се користе за географско профилисање. Узимајући у обзир различите податке до којих долазе профајлери и њихову природу, аутор је у оквиру посебног наслова дао основне постулате на којима се заснива етичко понашање профајлера. С обзиром да израде профила нема без профајлера, тачније без потребног знања за његову израду, у оквиру петнестог наслова аутор је дао приказ неопходних знања, као и различитих модела едукације профајлера. На крају овог дела, полазећи од анализе начина извршења, аутор је дао приказ основних елемената профила различитих типова учинилаца кривичног дела убиства, узимајући у обзир критеријуме начина извршења (организовани, неорганизовани) и мотива вишеструких, нарочито серијских учинилаца.

Други део монографије под насловом *Психолошки приступ криминалистичком профилисању – приказ истраживања чине четири наслова*: Теоријски оквир за истраживање личности убица и начина извршења; Методолошки део; Резултати и дискусија и Закључак.

У оквиру првог наслова наведене су релевантне парадигме из области психологије криминалног понашања, које читаоце уводе у проблем истраживања, а то је тестирање премисе да је злочин структуриран. Теоријски модел је препознатљив као Canter-ова (али и Eysenck-ова) хипотеза да злочинци приликом извршења кривичног дела теже да испољавају оне облике понашања који су уобичајени за њихово психосоцијално функционисање. Поред наведене теоријске анализе, обрађена су и значајна методолошка питања, као што је избор узорка у затворима, кооперативност испитаника, али и примена одговарајућих мерних инструмената и статистичких техника. Усвајајући психолошки, димензионални приступ у виду петофакторског модела, као значајне варијабле у одређивању посебне структуре личности различитих типова убица, операционализоване су и димензије психотизма, самопоимања (везано за самоконтролу) и аморалности. У оквиру другог наслова експлицитно су наведени методолошки кораци истраживања. Посебан значај и ексклузивност рада евидентни су у тестирању социодемографских варијабли, као потенцијалних чинилаца насиља, али и хетерогености извора података. У складу са савременим научним приступима психологије криминалног понашања и форензичке психологије, аутор је користио базу података МУП-а Републике Србије (која се односи и на ситуационе околности извршења кривичних дела, податке о месту извршења кривичног дела, начину и средству извршења, мотиву учиниоца, као и о типу жртве и њеним специфичним особинама). Поред тога, коришћени су додатни подаци из судских досијеа и исказа осуђеника. У трећем наслову изнети су резултати истраживања који су потврдили почетне хипотезе, које помажу да се детектује посебан профил личности убица, као и да се они разликују како међусобно, тако и у односу на некриминалну популацију, према скоро свим мереним варијаблама. Као један од најважнијих налаза издваја се значајна разлика између експресивних и инструменталних убица, који имају свој специфичан начин извршења кривичног дела као последицу различите преморбидне структуре и типа агресије. Предмет четвртог наслова је дискусија добијених налаза, са посебним освртом на њихов велики практични значај. Истакнуто је да се убице разликују и према типу жртве, средству извршења, понашању након извршења кривичног дела, мотиву извршења, што чини значајну детерминанту у практичним импликацијама налаза, као што је процес откривања учиниоца или састављање његовог профила.

Имајући у виду особине личности и начин когнитивног и конативног функционисања, где су такође утврђене значајне разлике како између ова два типа убица, тако и у односу на лица која нису регистрована као учиниоци, истраживање представља битну основу за процес интервјуисања осумњичених лица, односно на избор технике утврђивања веродостојности њиховог исказа.

Трећи део монографије чине три наслова: Класичне методе откривања извршилаца серијских кривичних дела; Приказ развоја МОС-а у Србији и Општа разматрања о релацијама МОС-а и криминалистичког профилисања. У оквиру првог наслова аутор је настојао да укаже на значај начина извршења у откривању учинилаца кривичних дела, за израду њиховог профила, као и на целокупан поступак доказивања. Посебну важност овог дела чини детаљна анализа елемената начина извршења као неопходног основа за израду профила. Без познавања елемената начина извршења немогуће је извршити класификацију основних елемената радње кривичног дела, самим тим и елемената профила. Аутор је приказао и еволуцију развоја МОС евиденције, са конкретним примерима који датирају из периода између два светска рата. Посебно значајан део у оквиру овог наслова представљају презентовани подаци који указују на који начин се МО води у ЈИС-у. У оквиру трећег наслова обрађена су питања релације начина извршења и криминалистичког профилисања, као и како се ставови криминалистичких експерата по том питању рефлектују у раду судова у САД, Канади, Великој Британији, Аустралији, Немачкој и Швајцарској. Аутор је посебну пажњу усмерио на приказ конкретних случајева извршених кривичних дела у различитим државама како би указао на њихове специфичности и значај који *modus operandi* има у изради профила и утврђивању везе између последице кривичног дела и учиниоца.

Четврти део под називом *Примена географских информационих система у криминалистичком профилисању* чини пет наслова: Развој ГИС-а; Основне компоненте ГИС-а; Подаци у ГИС-у; Приказ и анализа података у ГИС-у и Примена ГИС-а. У оквиру првог наслова изнете су основне поставке везане за ГИС, као што су дефиниција и услови и разлози његовог настанка. Осим тога, дат је кратак опис историјског развоја ГИС-а, од првих софтверских решења, преко база података па до најсавременије WEB технологије која у потпуности подржава све функције ГИС-а. Након тога, у другом наслову су описане основне компоненте ГИС-а. У тексту су детаљно обрађене карактеристике сваке појединачне компоненте ГИС-а, као што су људи, методе, рачунарска опрема, софтвер и подаци. Осим описа компоненти, у овом делу текста су дате и основне процедуре које се односе на коришћење података у ГИС-у. Модели географских података су обрађени у оквиру трећег наслова, где су описане основне карактеристике сваког од типова података које подржава ГИС технологија, као што су векторски, растерски и алфа-нумерички. Јасно је истакнута разлика између сваког типа података, што је посебно битно за разумевање основних принципа ГИС-а. Осим тога, у овом делу су описане методе прикупљања геопросторно оријентисаних података, с акцентом на примарне и секундарне методе прикупљања података о геопростору. Посебан део је посвећен даљинској детекцији и ЛИДАР технологији, као једној од најсавременијих техноло-

гија за прикупљање података. Осим описа података и метода за њихово прикупљање, описан је поступак креирања и обраде података, њихова организација у ГИС-у, као и поступак моделовања базе података. Опис ових поступака дат је на примеру коришћења софтвера ArcGIS, једног од најзаступљенијих на тржишту ГИС софтвера.

Четврти наслов је посвећен функцијама приказа и анализе података. Могућност приказа и анализа геопросторно дефинисаних података је основна концептуална разлика између ГИС-а и конвенционалних информационих система, што се у овом поглављу јасно наглашава. Посебан акценат је стављен на геопросторне анализе које представљају специфичну одлику ГИС-а. У петом наслову је описана примена ГИС-а у криминалистичком профилисању. С обзиром на циљну групу, ово поглавље је од посебног значаја, што је аутор у сваком случају препознао. У тексту је дато обиље примера из полицијске праксе, уз њихова детаљна објашњења. Посебно интересантни и са аспекта тематике саме монографије веома значајни су примери примене ГИС-а у криминалистичком профилисању.

Монографија *Криминалистичко профилисање* логички је структурирано научно штиво које читаоцу пружа неопходне, релевантне и савремене информације из ове материје. Садржај рада је презентован на систематичан, логичан и педагошки прихватљив начин, што га чини јасним и разумљивим. Монографија је првенствено намењена студентима другог степена студија Криминалистичко-полицијске академије, али с обзиром на актуелност теме коју обрађује, сигурно ће наћи места и у лепези уџбеничке литературе других студената, од основних до докторских студија. Посебно је препоручујем криминалистима који раде на расветљавању и доказивању тешких кривичних дела, као што су убиства и силовања.